

Іван Монолатій

«ЛИСТОПАДОВИЙ ЗРИВ» 1918 РОКУ: РЕВОЛЮЦІЯ ЧИ ПЕРЕВОРОТ?

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей історичного наративу «Листопадовий зрив» (Листопадовий чин) – національно-демократичної революції на західноукраїнських землях – не як революції в її класичному варіанті, а військового перевороту з елементами національно-визвольної боротьби західних українців восени 1918 р. На основі історико-політологічного аналізу історіографічної спадщини передумов і творення Західноукраїнської Народної Республіки охарактеризовано події 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. як різночитання й узагальнення їхніх безпосередніх учасників, з'ясовано чинники політичних та ідеологічних «пояснень» революційності «Листопадового зриву» в історіографії української діаспори ХХ ст. Висновки. Твердження радянської та сучасної вітчизняної історіографій про «революційний характер» подій у Східній Галичині 1918 р., а отже Листопадову 1918 р. національно-демократичну революцію – досі дискусійне. Галицькі українці легальним чином проголосили Українську державу в межах Австро-Угорщини, очікували мирної передачі влади в Східній Галичині, а збройне повстання 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. в геополітичних реаліях загострення польсько-українських взаємин стало доконаним фактом як військовий переворот. Унаслідок цього 1 листопада відбувся акт передачі державної влади у краї вповноваженим австро-угорського уряду Українській Національній Раді, а 13 листопада 1918 р.

вона проголосила Західноукраїнську Народну Республіку. Витоки міфу про «революційний характер», «революцію» на Східній Галичині 1918 р. слід шукати у спробах «вписати» насправді неіснуючу «класову боротьбу» населення регіону у ширший контекст більшовицької й соціалістичної революції. Модифікація цього міфу відбулася в умовах хрущовської «відлиги» 1957 р. у відомій статті історика О. Карпенка, згодом його трансформація 1993 р. обернулася «національно-демократичною революцією на західноукраїнських землях». Спогади безпосередніх творців Листопадового чину, джерела зовнішнього походження, а також тогочасна преса фактично не містять трактування досліджуваних подій саме як «революції», а лише – як «перевороту», «роззброєння» і т. д., що свідчить про їх мілітарний характер.

Ключові слова: революція, військовий переворот, Східна Галичина, Габсбурзька монархія, Західноукраїнська Народна Республіка.

Сьогодні, поза очевидними тектонічними зрушеннями в дослідженні «українського питання» в історії та політичній науці, репрезентованими вже не одним новим поколінням українських і зарубіжних дослідників, надалі домінують трактування важливих подій національного державотворення, що позначені «духом часу», зокрема ті, що безпосередньо стосуються історії Української революції 1914–1923 рр.

Одне з них концептуалізував у 1996 р. Ярослав Грицак ствердивши, що «“Листопадовий зрив” 1918 р. з часом перетвориться на одну з легенд в українській політичній ідеології ХХ ст.» [2, с. 136]. І був цілком правий, адже саме таке історично-ідеологічне уявлення вже на той час панувало в свідомості істориків як приклад *революції*. Його привніс до нашої історіографії неординарний і, поза сумнівом, відважний крок Олександра Карпенка: 1957-го він зважився на постановку питання про «характер

революційного руху в Східній Галичині в 1918 р.», а 1992-го – концептуалізував свою ідею як «Листопадову 1918 р. національно-демократичну революцію на західноукраїнських землях» [7, с. 13, 43]. Наголошування на революційності, ще й у національно-демократичній формі, у часи відновлення незалежності у 1990-ті, показало живучість концепції розривів / трансформації історичного часу. Адже, як Іван Лисяк-Рудницький про «всеукраїнське значення галицького зриву 1918–19 років» [11, с. 53], натякаючи на дещо інше – «єдиний в новішій історії приклад українського державного правопорядку» [11, с. 56], жодним чином не називаючи ці процеси революцією чи революційними (лише події на Наддніпрянщині). Вочевидь, так само традиційно за ним, але, звісно, опосередковано, пішов і сучасний талановитий популяризатор історії України Сергій Плохій: «Українці вдарили першими 1 листопада 1918 р.» [19, с. 279].

Не додало розумінню цієї проблеми й формулювання, що його використали у своїй праці «Історія ЗУНР» 1995 р. Микола Литвин і Кім Науменко – «революційний падолист» [13, с. 31], розуміючи під ним, головним чином, «збройне повстання в ніч на 1 листопада» [13, с. 34].

Важкими для розуміння є й сучасні академічні узагальнення. У 2001 р. в «Довіднику з історії України», гасла якого готували переважно львівські дослідники, ці події названі «Листопадним повстанням 1918 року» – «українським національно-визвольним повстанням, що відбулося в ніч з 31.10 на 1.11.1918 у Львові, внаслідок якого було утворено Західноукраїнську Народну Республіку» [4, с. 411]. У 2009 р. у «Енциклопедії історії України», за підготовкою якого стояли вже київські науковці, події осені 1918 р. названі «Листопадовою національно-демократичною революцією в Галичині 1918 р.», а гасло «Листопадовий чин» відсилає читача саме до «революційної» статті Ю. Черченка [5, с. 161, 163].

Не місце, одначе, тут розглядати історичні передумови й обставини подій осені 1918 р. (у відмінний спосіб про це писали українські советські історики та історики української діаспори, а також знані нині дослідники), котрі допровадили, за висловом Лонгіна Цегельського, до «Історичної Ночі» [22, с. 45] 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. Важливе інше: як розуміли цей акт безпосередні учасники тих подій? Як вони називали ці події? А чи було у них усвідомлення значущості того, що вони здійснюють?

Для сучасника тих подій Михайла Гуцуляка досліджувані події були, скоріш за все, різними: «зразкове роззброєння та перебрання влади в українські руки у Львові», «Листопадовий Чин на західних землях України», «переворот», «всенародний зрив», «листопадовий переворот», «безкровна революція» [3, с. 5, 7, 98, 109, 129, 133, 138]. Автор ставить закономірне запитання: «Чи перший листопад 1918-го року був всенародним “зривом”?» [3, с. 129]. І, все ж таки, пальма першості у трактуванні того, що насправді відбулося у Львові та на «галицькій провінції» вночі 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. не належить упорядникові праці «Перший Листопад 1918 року на Західних Землях України...», адже вона з'явилася лише 1973 р. Мусимо уважно придивитися до іншого, другого корпусу джерел спогадового характеру.

Їхня принада – належність перу безпосередніх учасників подій у Львові, сказати б, «першого ешелону», власне військових. Найперше, це Дмитро Паліїв, якого М. Гуцуляк називає «фактичним конструктором-архітектором Листопадового Чину» [3, с. 13]: у спогадах, що з'явилися друком уперше 1928 р., цей військовий діяч трактував досліджувану добу «Листопадовою революцією» [20, с. 20]. Щоправда, без огляду на заголовок цих споминів, бачимо використання ним різних понять: УСС як «революційний осередок»,

Дмитро Вітовський як «революціонер», але ж «листопадовий переворот» чи «українська збройна акція у Східній Галичині» [20, с. 23–24, 32–33]. Підсумовуючи, Д. Паліїв говорить про 1 листопада 1918 р. як «перший етап-акт збройного перевороту», за яким йшов другий – «закріплення добутого і будови держави» [20, с. 38].

Інший безпосередній учасник-військовик подій у Львові Осип Кузьма у ґрунтовній студії про листопадові дні 1918 р. (1931) називає їх «актом державного перевороту у Львові», «державним переворотом», «великим революційним ділом» [8, с. 5, 56–68, 71]. Більше того, О. Кузьма оприлюднив у своїй праці витяги з наказів до окружних військових комітетів у Східній Галичині, в яких була вимога «переняти владу власними силами» [8, с. 58]. Підсумовуючи тезу про, передусім, військовий характер Листопадового зриву, Мирон Дольницький у своїх спогадах написав: «не може вже хіба ніхто заперечити, що Листопадовий Зрив – це в першу чергу вислід революційного виступу військових частин, що його організував і перевів в чин Український Генеральний Військовий Комісаріят у Львові в ночі з 31-го жовтня на 1-го листопада 1918 р.» [21, с. 49].

Двояку тональність мали свідчення українських політиків того часу, причетних до подій 1 листопада 1918 р. «Сеньйор» політичного життя у Галичині першої третини ХХ ст. націонал-демократ Кость Левицький 1931-го твердив про «наші великі роковини», «акт перевороту», «переем влади», узагальнено назвавши період березня – листопада 1918 р. в історії галицьких українців «Великим зривом» [10, с. 6, 132, 139]. Соціаліст Михайло Лозинський завуальовано згадував про «акцію» і «всю цю переміну» [15, с. 39, 41]. Не знайдемо жодних оцінок цих днів у спогадах радикала Кирила Трильовського, котрий лише згадує про «справу Східної Галичини» [14, с. 18]. Натомість соціал-демократ Іван Макух згадував про «перебрання влади» [16, с. 227, 228].

Аргументованою залишається теза консерватора Василя Кучабського про «український військовий переворот у Східній Галичині»: «Український переворот у ніч з 31 жовтня на 1 листопада завершився переконливою перемогою як у Львові, так і в інших провінційних містах Східної Галичини» [9, с. 97]. Нарешті Лонгин Цегельський згадував про ці події як «державний переворот», «політичний переворот», «військовий переворот» [22, с. 13, 26, 34].

В підсоветській Україні теза про Першолистопадове повстання як революцію почала активно педалюватися ще 1928-го. (Хоча відомо, що 10 червня 1920 р. Галицький організаційний комітет КП України в доповідній записці «Сучасне становище Галичини», надісланій російським більшовикам на чолі з В. Леніним, повідомляв, що трудящі маси Східної Галичини в листопаді 1918 р. «революційним порядком створили самостійне державне тіло» [7, с. 32]). Так, у органі ЦК КП(б)У «Більшовик України» стверджувалося, що це був «день революційного вибуху широких мас Західної України проти одвічних гнобителів» [12, с. 69]. Тож очевидним було бажання советської історіографії «вписати» події осені 1918 р. у Галичині у контексти світової більшовицької революції.

З позицій ефемерної «класової» боротьби й була написана 1957 р. стаття 36-річним О. Карпенком. Уже на її початку автор, з відомих причин, апелював до «перемоги Жовтневої соціалістичної революції в Росії і встановлення радянської влади на Україні», які «посилили революційну боротьбу на західноукраїнських землях» [7, с. 13]. Акцентуючи на експорті ідей соціалістичної революції та комуністичних ідей, об'єктивних чинниках внутрішньополітичної ситуації в Габсбурзькій імперії, суперечностях і конфліктах, що мали місце у Галичині наприкінці Великої війни, науковець окреслив досліджуваний період «революцією»: «Революція в

Східній Галичині була народною, буржуазно-демократичною, бо в ній розв'язувалися завдання демократичних перетворень [...] Ця революція була народною й тому, що рушійними силами її виступали робітники і селяни. [...] Провідною силою революції був пролетаріат» [7, с. 32–33]. Обґрунтування цієї центральної тези дало підстави О. Карпенкові твердити про «масову участь трудящих в революції, її народний характер» [7, с. 36].

Через рік після виходу статті О. Карпенка за океаном у філадельфійському «Осередку Праці НТШ» 17 жовтня 1958 р. 69-річний Данило Богачевський виголосив доповідь «Ідеологічні основи листопадових днів», присвячену 40-м роковинам Листопадового чину. Дослідницькі напрямні тут докорінно різнилися. «Коли ми хочемо вглибитися в оцінку ролі і значення листопадових подій, то мусимо звернути увагу на дуже важливий фактичний і правний момент, а саме, що з уваги на маніфест цесаря Карла (йдеться про маніфест «До моїх вірних австрійських народів» Карла I від 16 жовтня 1918 р. – *І. М.*) не може бути мови про яку-небудь революцію, бо ж не ходило ані про насильну зміну форми правління, ані про відорвання частини території (Галичини. – *І. М.*) від цілоти (Габсбурзької монархії. – *І. М.*), а тільки про розумне й доцільне використання тієї неповторної нагоди та виконання легально признаного права і то міжнародного права (14 точок Вилсона). Це ствердження може викликати патріотичне обурення і закид служальства, “рутєнства” і т. п., бо ж революція – це справа дуже модна, та воно справи ніяк не змінє. Роблення революції ради самої революції замість творення держави, є не тільки зовсім зайве, але й скрайньо каригідне» [1, с. 1–2]. Дослідник виокремив ті причини, котрі, на його думку, були визначальними під час «листопадових дій і подій»: 1) теологічна засада (австрійський легалізм, глибока пошана батька-матері,

засада пошани авторитету «тирольців Сходу»); 2) глибокий і правдивий патріотизм [1, с. 3–12].

Як бачимо, дослідники-українці, щонайменше з кінця 1950-х, перебували на різних ідеологічних полюсах. Ще додаймо сюди Холодну війну між СРСР та Заходом, «залізну завісу» тощо, котрі не сприяли об'єктивізації дослідження історичних процесів.

Не давали науковій впевненості й окремі публікації вільного світу. Скажімо, 1958 р. друком з'явилося видання Петра Мірчука «Перший листопад» як п'ята брошура з циклу «Український націоналістичний рух першої половини ХХ століття». В ньому події 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. названо «збройним зривом» [17, с. 42].

А поза цим до часу відновлення Україною незалежності 1991 р. дослідники національно-визвольних змагань 1918–1919 рр. в українській діаспорі не розробляли проблеми особливостей Листопадового чину, окрім що вже згаданого І. Лисяка-Рудницького. Важливим став висновок ученого, що «українська революція і своїм початком, і своїм кінцем, і тисячними нитками була фактично пов'язана з російським імперіяльним процесом. [...] Революційний рух на Україні прямував до того, щоб вийти на свій власний шлях, щоб вирватися із магнетичного поля імперщини». І, далі, найважливіше: «на українському Заході ми вже перед 1914 роком були політичною нацією, а 1918 рік застав обидва ворожі національні табори як два зовсім окремі суб'єкти, що між ними була можлива мілітарна перемога і завоювання, але не була можлива ідейна і політична амальгама, що характеризувала (а подекуди й по нинішній день далі характеризує) українсько-російські взаємини на нашому Сході» [11, с. 60].

Тож, як видно, необхідного діалогу істориків постсоветської України і української діаспори, насправді, не було. А зважаючи на заявлену у 1990-х реідеоло-

гізацію питань національно-визвольної боротьби українців у ХХ ст., показовою стала стаття О. Карпенка «Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях» [7, с. 43]. У ній автор виводив досліджувані процеси ще з 1848 р., зокрема діяльності Головної Руської Ради під час «Весни народів», а також вплив на них російської революції 1917 р., утворення УНР, загального політичного страйку в Австро-Угорщині, революційно-визвольної боротьби всіх поневолених народів Габсбурзької монархії [7, с. 43–45]. Один з визначальних, на думку вченого, факторів – політична незрілість влади, яка опинилася в руках національної буржуазії, що й doprowadило до того, що «у жовтні – листопаді вся вона (Австро-Угорщина. – І. М.) була охоплена народною революцією, в результаті якої монархію було повалено, а імперію ліквідовано» [7, с. 46]. У цей контекст і були інтегровані події жовтня – листопада 1918 р., вдруге підтвердивши свою тезу, що «в листопаді 1918 р. національне повстання переросло в буржуазно-демократичну, національно-демократичну революцію, в результаті якої і виникла Західно-Українська Народна Республіка. Революція була національно-демократичною, оскільки в ній розв'язувалися загальнодемократичні завдання – ліквідація національного поневолення і утворення демократичної національної державності» [7, с. 59].

Отже, як бачимо, у 1990-х якісна зміна у розумінні досліджуваних подій якщо й відбулася, то у сенсі осучаснення, «перелицювання» понятійно-термінологічного апарату кінця 1950-х. Адже і далі постулювалася теза, що «українська буржуазія як буржуазія пригнобленої нації включилася в революцію і, маючи великий досвід політичної боротьби, політичні партії, збройні формування, відігравала важливу, керівну роль в революції» [7, с. 60].

Насамперед мусимо визнати, що дискусія *за чи проти* визнання подій жовтня–листопада 1918 р. у Східній

Галичині *революцією*, а також інструментарій, що його використовували історики для аргументів, почасти не потрапляє під «класичні» правила (якщо такі є) поняття і ознак революції. Адже за твердженням сучасника тих подій Осипа Станіміра, «Значення Листопадового Чину величезне, впрост епохальне! Його збройний виступ у Львові відновив і закріпив в українському народі світлу традицію лицарського духа з княжих і козацьких часів та перетворив у чин леліяну в серці нації державницьку ідею» [3, с. 139].

Тому до самої «історичної ночі» 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. більшість політиків-галичан сповідували австрофільство і не були готові до «прощання з віденством», готувалися до утворення у майбутньому окремого українського коронного краю у складі федеративної Австрії. Як заявляв улітку 1918 р. Євген Петрушевич з парламентської трибуни у Відні, «Ми ніколи не прагнули викликати серед народу революцію, навпаки, наш народ вірно стоїть на охороні інтересів держави... Зірка габсбурзької династії все ще світить ясно і яскраво на нашому небосхилі» [7, с. 46]. Тож твердити про «ліквідацію імперії і монархічної влади, повалення багатовікового колоніального гніту і створення суверенної держави» [7, с. 60] як особливої мети «Листопадової 1918 р. національно-демократичної революції», мабуть, було б передчасно.

Відкритим залишається питання про передумову революційної зміни – *коли, де і як* відбувся революційний розрив із минулим, що спричинив нові суспільні та політичні реалії. Це, насправді, дуже добре знаний в історіографії сюжет, у результаті якого створений у вересні 1918 р. Центральний військовий комітет (ЦВК) розпочав активні дії, спрямовані на здійснення військового повстання (перевороту) [7, с. 50–51], а реалізував їх Український генеральний військовий комісаріат (з 31 жовтня 1918 р. Українська генеральна

команда). Як згадував М. Дольницький, «лише завдяки йому можна було зреалізувати рішення Української Конституанти від 19 жовтня 1918 р. і перебрати владу в українські руки [...] Тільки цей рішучий революційний крок Військового Комісаріату, а не “політична гра” нашого тодішнього політичного проводу, дав реальну основу під цю незабутню подію у визвольних змаганнях українського народу» [21, с. 49].

Зауважмо, що вперше ідея радикального розірвання взаємин з Габсбургами («думка явного сепаратизму») зародилася 1916 р., після оприлюднення маніфесту імператора Франца Йосифа про відокремлення Галичини і посилення там польського панування, що ним Відень перекреслив план Загальної Української Ради про утворення окремого коронного українського краю в Австрії [18]. «Вже з кінцем 1916 р. [...] почали ми на власну руку підготовчу акцію для організування тайної військової сили, що її завданням було б, у свій час, відірвати українські землі від Австрії і прилучити їх до Наддніпрянщини. Так постала у Відні при кінці травня 1917 р. перша Українська Військова Організація, яка, однак, не вийшла поза межі дискусії, – і незабаром розв’язалася» [21, с. 49].

Як бачимо, йшлося передусім про військове повстання і збройне захоплення влади в Галичині. Адже нерішучість українських політиків, їхня вичікувальна позиція (про що йшлося вище) були лише одними з передумов ситуації вересня 1918 р., що О. Кузьма окреслив як «засновок Української військової організації»: «Повстала вона самочинно серед гуртка старшин українців, що розглядаючись у безвихідній ситуації австрійської держави, вичували голос залізної льогіки історії, який закликав їх витягати консеквенції в користь української справи. З природи речі цей історичний голос кликав їх думати про військовий бік справи, чи там створення збройної сили, потрібної при

реалізації найвищого національного ідеалу» [8, с. 40]. Як свідчить багата література цієї теми, такою силою закономірно мали стати вояки Легіону УСС, однак, через різні причини, що добре описані і сучасниками, і історіографією, цього так не відбулося. Тож, як згадував Дмитро Паліїв, «УСС-и таким революційним осередком не стали. [...] листопадовий переворот відбувся без Стрілецтва, як організації» [20, с. 24]. Більше того: ще 30 жовтня ЦВК не знав точної дати повстання і лише інформація про ймовірне передання Східної Галичини під управління Польській ліквідаційній комісії на початку листопада 1918 р. фактично стала своєрідним каталізатором для дій українських військових [20, с. 32–33].

Повстання відбулося унаслідок рішення Української генеральної команди, ухваленого 31 жовтня 1918 р., проти ночі – на 1 листопада. Як згадував М. Дольницький, «початок акції назначено на 4-ту годину рано дня 1 листопада, а о 7-мій мала Генеральна Команда одержати звіт з перебігу» [21, с. 55].

А що за основу українці взяли існуючий натоді план «обсади Львова», підготовлений австрійцями на випадок якогось повстання чи заворушень, то чи не послужило це підґрунтям для пізніших звинувачень поляками австрійців у тому, що «Листопад у Галичині був переведений за допомогою австрійської начальної команди», додаючи сюди, звісно, й людський ресурс «старшин німецької національності»? [23, с. 104]. Або, як згадував О. Кузьма про реакцію на першолистопадове повстання сучасників-поляків, котрі назвали український переворот «німецькою роботою» [8, с. 70].

Насправді для зовнішнього світу події у Львові стали цілковитою несподіванкою. Зокрема радіодепеша польської Військової команди Львова для віденського радіо (не раніше 2 листопада) повідомляла: «1 листопада о 3 год. ночі місто зайняв бунтівний русинський гарнізон» [24, с. 48]. А 5 листопада в депеші німецького

посольства в Києві до Берліна містилася інформація, що «вночі з четверга на п'ятницю (1 листопада 1918 р. – *I. М.*) Східна Галичина перейшла в руки місцевих українців» [24, с. 48–49]. Для поляків події 1 листопада 1918 р. стали «державним переворотом», що його здійснили українці, які зайняли у Львові військові об'єкти, склади і будівлі цивільної влади, роззброїли вояків інших національностей [6, с. 230].

Цей сюжет національно-визвольної боротьби галицьких українців влучно підсумував О. Кузьма: «українська військова влада вив'язалась із свого завдання знаменито. Справність українських старшин і вояків була зразкова. Цілий плян перевороту переведено так прецизійно і далші розпорядки виконувано так бездоганно, що чужинні військові старшини, яких у Львові було безліч, висловлювались про це з найбільшим признанням» [8, с. 70]. Відтак львівський часопис «Діло» 2 листопада опублікував відозву УНРади «Український народ!» про встановлення Української держави, а 7 листопада – «Урядовий акт передачі державної влади представником ц[ісарсько]. к[оролівського]. правительства Українській Національній Раді», обидва датовані 1 листопада [6, с. 244–247]. 13 листопада 1918 р. УНРада прийняла Тимчасовий Основний закон і постановила, що «державна, утворена з українських областей бувшої австро-угорської монархії, називається: Західно-Українська Народня Републіка» [6, с. 429].

Як бачимо, повстання проти ночі 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. народило історіографічну і політичну легенду творення держави західних українців у ХХ сторіччі. Тож як це назвати – революцією, переворотом чи повстанням?

Історичні джерела свідчать, що трактування подій 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. не стало для їх безпосередніх учасників чимось на кшталт термінологічної дискусії, радше само собою зрозумілим,

доконаним фактом. Відтак для військових і цивільних головними поняттями тут залишалися «переворот», «роззброєння» і «перебрання влади», котрі, по суті, стали базовими маркерами якісної зміни політичної ситуації, яка переінакшила долю галицьких українців наприкінці Великої війни, створивши передумови утворення їхньої суверенної держави. Якщо у випадку Львова йшлося найперше про «роззброєння», то для міст і містечок поза ним – про «перебрання» влади насамперед військовими. Тож сутність подій пізньої осені 1918 р. найадекватніше передає поняття «переворот», що лише у поодиноких випадках для його сучасників уже за якийсь час означав революційні перетворення, а відтак їх глорифікацію. Розуміння цих подій, передусім у Львові, як чину, реалізованого українськими військовими, стало наріжним пунктом, від якого залежали базові характеристики національно-визвольної боротьби західних українців упродовж ХХ ст. А от зміщення акцентів на революційність Листопадового чину, маніпулювання ним, його політизація й ідеологізація, а за ними й міфологізація, відбулися вже через неповних пів століття, і то не з волі безпосередніх виконавців цього перевороту.

У подальшому, керуючись спадщиною О. Карпенка, а також використовуючи новітні дослідницькі практики, пропоную розпочати дискусію про Листопадовий зрив 1918 р. як приклад особливостей теорії Чорного лебедя авторства Насіма Талеба. Листопадовий зрив 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. засвідчує не лише Талебовий перехід від Середньостану (Габсбурзької монархії – тиранії колективного) до Крайньостану (ЗУНР – тиранії випадкового), а його Чорного лебедя – події екстремального характеру, яка мала епохальні наслідки для досліджуваного автором регіону. Автор переконаний, що Листопадовий зрив став Чорним лебедем не для тогочасних галицьких українців (хоча й

почасти), а для «чужих» – насамперед поляків і євреїв у Галичині. З другого боку, Листопадовий зрив як Чорний лебідь спровокував нову (після Першої світової) війну, спочатку за Львів, а вже потім – за Галичину. Тому ця обставина лише загострює проблему Чорного лебедя як (не)ймовірного випадку західноукраїнської державности 1918–1919 рр.

Джерела і література:

1. Богачевський Д. Ідеологічні основи листопадкових подій. Філадельфія: Осередок Праці НТШ, 1959.
2. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. К.: Генеза, 1996.
3. Гуцулак М. Перший Листопад 1918 року на Західних Землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету виконавців Листопадового Чину. Нью-Йорк; Ванкувер, 1973.
4. Довідник з історії України (А–Я). 2-ге вид., доопр. і доповн. К.: Генеза, 2001.
5. Енциклопедія історії України. Т. 6 (Ла – Мі). К.: Наукова думка, 2009.
6. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: Документи і матеріали у 5 т. / кер. і відп. ред. О. Карпенко. Т. 1. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001.
7. Карпенко О. З історії Західно-Української Народної Республіки. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006.
8. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Зі шкiцями. Львів, 1931; Нью Йорк, 1960. Накладом видавничої кооперативи «Червона Калина».
9. Кучабський В. Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918–1923 роках; пер. з нім. Т. Лісної. Львів: ДВЦ НТШ, 2015.
10. Левицький К. Великий Зрив (До історії української державности від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів: Видавнича кооператива «Червона Калина», 1931; Нью Йорк: Видавництво Чарторийських, 1968.
11. Лисяк-Рудницький І. Вклад Галичини в українські визвольні змагання, [у:] Іван Лисяк-Рудницький. Історичні есе. Т. 2. К.: Основи, 1994.
12. Литвин М. Р., Науменко К. Є. Історія галицького стрілецтва. Вид. друге. Львів: Каменярь, 1991.

13. Литвин М. Р., Науменко К. Є. Історія ЗУНР. Львів: Олір, 1995.
14. Літопис Червоної Калини. VIII річник. Львів, 1936. Ч. 11.
15. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Б. м., 1922.
16. Макух І. На народній службі. Дітройт: Видання Української вільної громади Америки, 1958.
17. Мірчук П. Перший листопад. Торонто: Ліга Визволення України, 1958.
18. Німчук І. Українська військова організація у Відні в днях перевороту (Причинок до історії будови Української держави в Галичині) // http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2008/11/blog-post_3493.html
19. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Друге вид. Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2018.
20. Українська Галицька Армія у 40-річчя її участі у Визвольних змаганнях в 1918–1919 рр. Матеріяли до історії. Т. III. Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк. Вінніпег, 1966.
21. Українська Галицька Армія у 40-річчя її участі у Визвольних змаганнях. (Матеріяли до історії). Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк. Вінніпег, 1958.
22. Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні звязані з Першим Листопадом 1918 р. Нью Йорк; Філадельфія: Булава, 1960.
23. Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1958.
24. Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung unter historische Hintergrunde von Theophil Hornykiewicz. Bd IV. Philadelphia, Pa., USA; Druck und Verlag Ferdinand Berger & Sohne OHG, Horn, Osterreich, 1969.

Іван Монолатій – доктор політичних наук, професор,
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,
e-mail: ivan.monolatii@pnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8963-774X>